

Sektionsmöte

Senildementas och liknande svaga gruppers rättsställning

Referent: Landsdommer, dr.jur. *Svend Danielsen*, Danmark

Korreferent: Professor *David Björgvinsson*, Island

Debattledare: Advokat *Niels Fisch-Thomsen*, Danmark

Referatskrivare: Advokat *Jeanette Melchior*, Danmark

SENILDEMENTE OG LIGNENDE SVAGE GRUPPERS RETSSTILLING

Af landsdommer, dr.jur. *Svend Danielsen*, Danmark

"The law and the elderly" var temaet for en international familieretskonference for en halv snes år siden.¹ Emnet forekom mig dengang overraskende, men viste sig velvalgt. Fremskrevne statistikker viser, at befolkningens aldersfordeling er under ændring. Dermed er også antallet af gamle, som er ude af stand til at varetage egne anliggender, stigende. Medicinske fremskridt, som i vid udstrækning har kunnet forbedre sindssyges tilværelse, er ikke effektive over for senil demens. Samtidig har de ændrede sociale forhold medført, at familien kun sjældent har samme muligheder som tidligere for at passe de gamle. Der er også tendens til, at de ældre forbliver længere alene i eget hjem i stedet for at være i beskyttet bolig, på plejehjem eller i anden institution. Hertil kommer de forbedrede økonomiske forhold, bl.a. med øgede private pensioner, samt med de formuer der er samlet gennem et langt liv. Derudover har respekten for menneskerettighederne fået øget betydning.² Derfor har der i de sidste årtier været reformovervejelser i mange lande om den civilretlige beskyttelseslovgivning for svage voksne. Det vil ikke undre mig, hvis "ælderret" eller "handica-

¹ På konferencen holdt to danske deltagere professor Jørgen Graversen og fhv. dommer Inger Margrete Pedersen et indlæg: "Afasi, Sprogforstyrrelser i juridisk belysning - et problem med perspektiver", se Ugeskrift for Retsvæsen 1988 B s. 345-53. Om rapporterne til konferencen se i øvrigt "An Aging World. Dilemmas and Challenges for Law and Social Policy", udgivet af John Eekelaar and David Pearl, Oxford, 1988.

² Det danske Center for Menneskerettigheder udsendte i 1990 "Gamle Dementes Menneskerettigheder - rapport fra en arbejdsgruppe".

pret" er på vej ind i retssystemet som en ny juridisk disciplin blandt de mange, der dukker op i disse år.³

Det er således et rigtig godt emne, som er valgt for et sektionsmøde på Det Nordiske Juristmøde i 1996. Dette gælder så meget mere, som det ikke synes at have været på dagsordenen tidligere i mødernes historie, og fordi nordisk lovsamarbejde om umyndiggørelse har været begrænset. I 1919—20 indskrænkedes det til tre møder mellem de danske, norske og svenske familieretskommissioner.⁴ For nogle år siden holdtes endnu et par kortvarige møder i forbindelse med finsk og dansk revisionsarbejde. Gennemgangen nedenfor under pkt. 1 af de nordiske love og deres datering viser da også, at der ikke har været tidsmæssig sammenhæng mellem lovændringerne. Måske forekommer en drøftelse af emnet i 1996 lidt sen, idet Danmark og Sverige fornylig har afsluttet en omfattende revision af lovgivningen. Diskussionen kan dog sikkert være til nytte, når de nye regler skal omsættes i praksis, samt i de lande der er i gang med eller vil tage skridt til reformarbejde.

I denne redegørelse vil jeg i særlig grad beskæftige mig med det, der med ældre terminologi kaldes umyndiggørelse. I dag er begreberne andre. I Danmark bliver det fremtidig værgemål, evt. med handleevnefratagelse, i Norge er hjælpevergeordningen trådt i forgrunden, i Sverige taler man om förvalterskap ved siden af god man instituttet, og i Finland foreslås begrebet interessebevakere. For at begrænse redegørelsen og koncentrere problemstillingerne til drøftelse har jeg valgt særligt at beskæftige mig med samfundets tilbud om indsættelse af en beslutningstager samt om fratagelse af den retlige handleevne. Det har vist sig nødvendigt ved personlige spørgsmål at inddrage menneskerettighedssynspunkter. Derimod har det været for vidtrækkende at gå ind på værgens opgaver og pligter, på formueforvaltningen og det offentlige tilsyn. Det samme gælder de retsplejemæssige og forvaltningsprocessuelle spørgsmål vedrørende de sager, lovgivningen medfører. Endelig er det særlige danske institut samværgemål, i dag lavværgemål, samt andre særlige værgemål ikke behandlet.

Grundmaterialet i det følgende er naturligt nok dansk. Ikke mindst hvervet som formand for Myndighedslovsudvalget, der i årene 1989–93 forbe-

³ Den første samlede danske fremstilling af emnet er Inger Margrete Pedersen: "Handicappede og ældre med kommunikationsproblemer", 1992.

⁴ Familieretskommissionens Udkast til lov om umyndighed og værgemål, 1921, s. 1.

redte den nyligt vedtagne værgemålslov, har givet erfaringer at trække på. Udvalget inddrog navnlig norsk og svensk lovgivning i sine drøftelser, hvilket giver mulighed for at supplere med nordiske synsvinkler. Min deltagelse som referent i Europarådets tredje familieretskonference i april 1995, hvor beskyttelse af handicappede var et af emnerne, har givet et vist internationalt perspektiv. Det samme har muligheden for at kunne trække på en betænkning fra England fra marts 1995 og en fra Skotland fra september 1995. Videregående internationale studier og retssammenligninger har der ikke været tid og kræfter til, selv om de utvivlsomt ville have været nyttige.

1. Nyere reformovervejelser

1.1. I Danmark er loven om umyndighed og værgemål, populært kaldet myndighedsloven, der gælder i dag, fra 1922. I 1989 fik et udvalg til opgave at foretage en fuldstændig revision og modernisering af lovens regler om umyndiggørelse m.v. Myndighedslovsudvalget afgav betænkning med titlen "Værgemål".⁵ Udvalgets udkast er uden større ændringer omsat i en lovgivning, som Folketinget vedtog i sommeren 1995⁶ Værgemålsloven⁷ træder i kraft den 1. januar 1997.

1.2. De gældende finske regler findes i loven fra 19. august 1898 angående förmynderskap m.m.⁸, som blev omfattende ændret ved lov af 8. april 1983. Reformen vedrørte især umyndiggørelse, men uden at ændre det centrale indhold i begrebet. God mans ordningen blev imidlertid gjort til den primære.

I 1989 kom "Betänkande av kommissionen för revidering av förmynderskapslagen".⁹ Forslag til en totalreform på dette grundlag blev færdig i 1992. Laggranskningsrådet afgav en udtalelse om lovforslaget.¹⁰ Der er imidlertid ikke fremsat noget regeringslovforslag, fordi der ikke har kunnet opnås en løsning på de administrative tilsynsregier, som kan tilfredsstillе alle. Derfor er der fornylig gennemført andre, mindre ændringer i lovgivningen.¹¹

⁵ nr. 1247/93.

⁶ Lovforslag nr. L. 191 (1994-95), fremsat den 8. marts 1995.

⁷ lov nr. 388 af 14. juni 1995.

⁸ 34/98.

⁹ 1989:50.

¹⁰ nr. 4/1992.

¹¹ lovforslag nr. 16/1995.

Henvisningerne i det følgende til finsk ret er til lovforslaget fra 1992, som foreligger i en svensksproget version.

1.3. Islandske regler om værgemål findes i lov nr. 68 af 30. maj 1984. Umyndiggørelse er den eneste mulighed, når en person er ude af stand til at varetage sine anliggender. Et snævert sagkyndigt udvalg har i de seneste år arbejdet med en revision af loven, og der forventes en betænkning i foråret 1996. Med en islandsk korreferent og uden en dansk oversættelse af de gældende lovregler er der i det følgende ikke redegjort for islandsk ret.

1.4. I Norge findes reglerne om umyndighed og værgemål i to love, lov 28. november 1898 om umyndiggørelse og lov nr. 3 22. april 1927 om værgemål for umyndige m.v. Vergemålsloven er ændret i 1934, 1972 og 1990. Et udvalg afgav i 1979 "betænkning med forslag til lov om innskrenkninger i persons råderett m.v."¹² Tankerne blev ikke omsat i lovgivning. I stedet gennemførtes i 1990 begrænsede ændringer i værgemålsloven.¹³ Formålet var en udvidelse og præcisering af hjælpevergeordningen.¹⁴

Fra flere sider er der lagt op til en mere vidtrækkende revision af den norske lovgivning. I lovforslaget fra 1990 nævntes, at det kunne være naturligt at vurdere umyndiggørelseslovgivningen på et mere principielt grundlag. Dette fik tilslutning i Stortingets Justiskomite. Der er dog endnu ikke iværksat noget lovforberedelsesarbejde.

1.5. De svenske værgeregler findes i Föräldrabalken fra 1949 kapitel 10—19. Reglerne er ændret i 1974, 1988 og 1995. Ændringerne i 1974 tilsigtede bl.a. at umyndiggørelse skulle anvendes i mindre udstrækning. På grundlag af Förmynderskapsutredningens delbetænkning "God man och förvaltare" fra 1986¹⁵ gennemførtes reformen af 1988.¹⁶ Umyndiggørelsesinstituttet blev afskaffet, og der indførtes ved siden af godmansordningen en udbygget væргеform, förvalterskap. På grundlag af en ny betænkning "Föräldrar som förmyndare" fra 1988¹⁷ er gennemført ændrede forvaltnings- og tilsynsregler i 1995.¹⁸

¹² NOU 1979:57.

¹³ lov nr. 29 15. juni 1990, se Ot.prp. nr. 45 (1989-90) og Innst. O. nr. 42 (1989-90).

¹⁴ Om lovændringen er udsendt Rundskriv af 18. desember 1990 (G-178/90) Endringer i værgemålsloven m.m. (hjelpevergeordningen m.m.).

¹⁵ SOU 1986:50.

¹⁶ Prop 1987/88:124.

¹⁷ SOU 1988:40.

¹⁸ Prop. 1993/94:251.

1.6. Området har også i andre lande har været genstand for reformer i nyere tid. Særligt kan nævnes den tyske lov fra 1990 "Gesetz zur Reform des Rechts der Vormundschaft und Pflegschaft für Volljährige" eller "Betreuungsgesetz 1990". The Law Commission for England og Wales har i marts 1995 offentliggjort en rapport "Mental Incapacity".¹⁹ Den skotske Law Commission har i september 1995 afsluttet "Report on Incapable Adults".²⁰

2. Legal repræsentation

2.1. I nyere civilretligt reformarbejde om senil demente og lignende svage grupper har det primære og centrale været muligheden for at udpege en legal repræsentant, som kan handle på den pågældendes vegne. Herunder må først overvejes, hvilke voksne der bør inddrages under beskyttelsesreglerne. Grundsynet er, at de personer, der skal lovgives om, skal være ude af stand til selv at varetage egne anliggender.

2.1.1. Den største personkreds er, som også sektionsmødets titel viser, de senil demente. Gruppen er voksende, hvilket hænger sammen med den ændrede aldersfordeling, bl.a. fordi levealderen er steget væsentligt i dette århundrede. Særlig stor er tilvæksten blandt dem over 80. Denne gruppe forventes i Finland at blive fordoblet i perioden fra 1990 til 2030. I Danmark skønnes antallet af 67-79-årige at stige fra de nuværende knap 512.000 i 1992 til knap 624.000 i 2030. Gruppen af 80-årige og derover ventes i samme periode at stige med 33 % til godt 260.000. Nogle ældre bliver senil demente. I relation til lovgivningen må sikkert anvendes en snæver definition, hvorefter det drejer sig om en invaliderende, kronisk, fremadskridende sygdom med hukommelses-, intellektuelle, følelsesmæssige og psykomotoriske forstyrrelser. Samtidig skal psykiske, sociale og andre legemlige sygdomme udelukkes som årsag. Sandsynligvis er 95 % af demenstilfældene af Alzheimers type, som er arveligt betinget, eller demens som følge af flere små blodpropper i hjernen. I Danmark antages, at ca. 1 % i aldersgruppen 65-74 år og ca. 10 % af alle over 75 år er demente i en sådan grad, at de ikke kan opretholde en selvstændig tilværelse, hvilket indebærer, at der i dag er 25-30.000 danske demente. Et skøn er, at der i 2011 vil være knapt 70.000 svært demente. Antagelig bor halvdelen af de svært demente i Danmark i eget hjem. En undersøgelse af danske umyndiggørelsesdomme

¹⁹ Law.Com No.231.

²⁰ Scot.Law.Com. No.151.

fra et halvt år i 1989–90 viste, at i 60 % af de sager, hvor det var muligt at konstatere baggrunden for sagen, var der tale om alderdomssvækkelse. Over halvdelen af samtlige sager angik personer, som var fyldt 75.²¹

2.1.2 En anden gruppe handicappede er de sindssyge, som ikke er senil demente. Med den medicinske udvikling kan de fleste af disses sygdomme behandles i en sådan grad, at de kan klare sig selv. Dette gælder særligt de maniodepressive, i mindre grad de skizofrene. Undersøgelsen af danske umyndiggørelsesdomme viste, at kun 5 % af sagerne vedrørte denne gruppe.²²

2.1.3. Et tredje område er de psykisk udviklingshæmmede, tidligere betegnet evne- eller åndssvage. En dansk opgørelse i 1989 viste, at der var 6.200 voksne i denne gruppe på institution og derudover ca. 2.000 i bofællesskaber. 23 % af umyndiggørelsesdommene i ovennævnte undersøgelse angik denne kategori.²³

2.1.4. Endelig angik godt 10 % af de danske umyndiggørelsesdomme fra 1989–90 personer med hjerneskader, forårsaget af ulykker eller sygdom.²⁴

2.1.5. Myndighedslovsudvalget foretog en samlet skøn over, hvor mange danske der opfylder betingelserne for værgemål. Det antages at dreje sig om de ca. 25.-30.000 svært demente. Hertil kommer nogle tusinde skizofrene og måske andre fra sindssygegruppen samt antagelig et tilsvarende antal psykisk udviklingshæmmede. Alt i alt skønnede udvalget, at der i dag er over 40.000 voksne danske, som er ude af stand til på egen hånd at varetage deres anliggender.²⁵

2.2. Dernæst kan der være grund til at se på, hvorledes personkredsen afgrænses lovgivningsmæssigt.

2.2.1. Efter den danske værgemålslov § 5, stk. 1, kan der "iværksættes værgemål for den, der på grund af sindssygdom, herunder svær demens, eller hæmmet psykisk udvikling eller anden form for alvorligt svækket helbred er ude af stand til at varetage sine anliggender". I stk. 2 er der lempeligere muligheder, hvis den pågældende selv ønsker værgemål.

2.2.2. Det finske lovforslag fra 1992 kap. 2 om "interessebevakere" § 8, stk. 1, indebærer, at domstolen kan udpege en sådan for en person, som "på grund af sygdom, rubbad själsverksamhet, försvagat hälsotillstånd eller

²¹ Værgemålsbetænkningen s. 98-103.

²² Værgemålsbetænkningen s. 103-06.

²³ Værgemålsbetænkningen s 106-08.

²⁴ Værgemålsbetænkningen s 109-10.

²⁵ Værgemålsbetænkningen s. 113.

av någon annan sådan orsak är oförmögen att bevaka sina intressen eller sköta angelägenheter som gäller hans person eller egendom och som kräver skötsel". Ifölge stk. 2 forudsættes, at den, hvis interesser skal varetages, ikke modsætter sig dette. Hvis "han modsætter sig kan en interessebevakere likväl förordnas, om det med beaktande av hans tillstånd och behovet av intressebevakning inte finns tillräcklig grund för att han motsätter sig åtgärden".

2.2.3. Ifölge den norske vergemålslov § 90 a, er det afgørende for, om der kan beskikkes en hjælpeverge, at det er "en person som på grunn av sinnslidelse, andre psykiske forstyrrelser, senil demens, psykisk utviklingshemming eller legemlig funksjonshemming ikke kan vareta sine anliggender".

2.2.4. God man kan forordnes i medfør af den svenske lov kap. 11, § 4, hvis "någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person". Der kræves efter 2. pkt. samtykke fra den, der skal have en god man beskikket, "om inte den enskildes tillstånd utgör hinder mot, att hans eller hennes mening inhämtas".

2.3. Talmässige sammenligninger om antallet af legale repræsentationsordninger er vanskelige at foretage, men blev forsøgt af det danske udvalg.²⁶ I Danmark var der i 1990 ca. 3250 umyndiggjorte og skønmæssigt ca. 1.000 under lavværgemål. Den årlige danske tilvækst var da antagelig 500 umyndiggjorte og 100 lavværgede. I Finland var antallet af umyndiggørelser i 1983 godt 1.200. Året efter faldt det under den nye lovgivning til knap 230. Senere er det faldet yderligere til 31 sager i 1994. I 1987 var det samlede antal finske umyndiggjorte faldet til 15.000. Samme år var der registreret ca. 4.000 formueretlige godmansskaber. I Norge var der i 1988 ca. 6.000 umyndiggjorte, og ca. 200 blev umyndiggjort, medens der ikke var talmæssige oplysninger om hjælpeværgemål.²⁷ I Sverige var der i 1974 godt 1.300 umyndiggørelsessager og i 1984 godt 50. Det samlede antal svenske umyndiggjorte faldt fra ca. 30.000 i 1976 og til ca. 15.000 i 1985. Samme år var omkring 20.000 under godmansinstituttet.²⁸

²⁶ Værgemålsbetænkningen s. 81–83.

²⁷ Ot.prp.nr. 45 (1989-90) s. 32.

²⁸ SOU 1986:50 s. 9, 91-92 og 139.

3. Fratagelse af retlig handleevne

3.1. Nordisk lovgivning var tidligere præget af pakkedløsninger i form af umyndiggørelse, der samtidig og uden fravigelsesadgang indebar værgebeskikkelse og fratagelse af muligheden for retligt at råde på egen hånd. I nyere lovgivning og i reformovervejelser er denne indfaldsvinkel afgørende ændret. I Danmark og Sverige er umyndiggørelsesinstituttet afskaffet, og i Finland er der forslag herom. I stedet er der, som omtalt ovenfor under pkt. 2, indført andre muligheder, hvor det centrale og primære er udpegning af en legal beslutningstager. Formålet har været at undgå at fratage vedkommende rådighedsevnen, hvis ikke det er nødvendigt i det enkelte tilfælde. Det skyldes ifølge norske forarbejder ønsket om at spare vedkommende og familien for den belastning, umyndiggørelse utvivlsomt kan være.²⁹ På tilsvarende måde anføres i de finske forarbejder, at umyndiggørelse indebærer et alvorligt indgreb, som ikke altid er motiveret. I Sverige er nævnt, at umyndiggørelse kan få alvorlige virkninger for vedkommendes psykiske tilstand.³⁰ I Danmark anføres, at familiemedlemmer finder, at der er tale om et unødigt stærkt indgreb, ligesom det skræmmer, at der sker offentliggørelse.³¹

3.2. Ovenfor under pkt. 2.1. er ud fra sygdommene og tilstandene foretaget en analyse af de personkredse, samfundet bør beskytte, fordi de ikke selv kan varetage egne interesser. En anden inddeling efter livsforhold og -vilkår giver andre bedømmelsesmuligheder.³²

Den første gruppe er de bevidstløse, de svært senil demente og de alvorligt hjerneskadede. De kan ikke forlade hjemmet eller den institution, hvor de bor eller opholder sig, og de fremtræder åbenbart svækkede, hvilket tredjemand straks vil være klar over. Der er intet behov for at fratage dem nogen dispositionsadgang, fordi der ikke er risiko for, at de vil handle på egen hånd. I praksis vil de ikke kunne indgå retshandler eller træffe beslutninger om aktiver og kan derfor ikke formøble formuen. Mange af dem vil, bortset fra at de bor på en institution eller er så bevægelseshæmmede, at deres kontakt med omverdenen er begrænset, være så passive i livsmønstrene, at de ikke tager initiativer til juridiske beslutninger. Deres retlige behov er

²⁹ Ot.prp. nr. 45 (1989–90) s. 19.

³⁰ SOU 1986:50 s. 168.

³¹ Værgemålsbetænkningen s. 111–12.

³² Værgemålsbetænkningen s. 113–15.

opfyldt, hvis der udpeges en anden til at handle på deres vegne og træffe de nødvendige beslutninger.

Andre er i en situation, som er alvorlig, samtidig med at der er en vis risiko for, at de handler. Her kan opstå problemer, hvis vedkommende beholder den retlige handleevne og dermed kan indgå u hensigtsmæssige aftaler. Hovedeksemplet er sindssyge, som i en manisk periode træffer tabsgivende dispositioner. Aktive, som lider af senil demens, og en mindre gruppe af de psykisk handicappede kan være i samme situation. Disse personer har behov for nogen til at handle på deres vegne. I tilslutning hertil kan det være nødvendigt at fratager den retlige handleevne.

En tredje gruppe lider af andre sygdomme, f.eks. afasi, er noget handicappede eller er mentalt svage. De har for brug bistand med at træffe beslutninger og administrere formuen. Løsningen kan være at udpege en repræsentant, som kan handle sammen med den svage. En sådan mulighed findes i dansk ret i form af lavværgemål, i værgemålsloven omdøbt til samværgemål, jf. værgemålslovens § 7.

3.3. Lovgivningsmæssigt har løsningen på problemerne, særligt for midtergruppen, været indførelse af adgang til at fratage den retlige handleevne, enten som supplement til udpegning af en legal repræsentant, eller ved, som i Norge og Sverige, at have to forskellige retsinstitutter.

3.3.1. I forbindelse med danske værgemål efter værgemålslovens § 5, der omfatter økonomiske forhold, kan den retlige handleevne i medfør af § 6, stk. 1, fratages, "hvis dette er nødvendigt for at hindre, at den pågældende udsætter sin formue, indkomst eller andre økonomiske interesser for fare for at forringes væsentligt, eller for at hindre økonomisk udnyttelse". I og med fratagelsen kan vedkommende "ikke selv forpligte sig ved retshandler eller råde over sin formue, medmindre andet er bestemt", jf. § 6, stk. 2.

3.3.2. I det finske lovudkast fra 1992 er det i kap. 3, § 16, bestemt, at der kan ske "begrænsning av handlingsbehörigheten", hvis den pågældende "är oförmögen att sköta sina ekonomiska angelägenheter och hans förmögenhetsställning, utkomst eller andra viktiga intressen till följd därav äventyras".

3.3.3. Den norske ændring i 1990, hvor hjælpevergeordningen udvidedes, byggede på en forudsætning om, at umyndiggørelse, som fortsat eksisterer uden modernisering af betingelserne, ikke skal iværksættes, hvis vedkommendes interesser på hensigtsmæssig måde kan varetages gennem sådanne mindre indgribende foranstaltninger. Umyndiggørelse kan være nødvendig for at mindske faren for uheldige dispositioner. Som eksempler på tilfælde, hvor det alligevel er nødvendigt med umyndiggørelse nævnes i

forarbejderne speciel stor formue, muligheden for egne dispositioner, familieuenighed m.m.³³

3.3.4. Den svenske løsning er at iværksætte förvalterskap. Efter lovændringerne i 1988 skal den, der har behov for hjælp i første række have tilbud om beskikkelse af en god man, jf. kap. 11, § 4, omtalt ovenfor under pkt. 2.2.4. Ifølge § 7, er det afgørende for, om der skal forordnes förvaltare, "om någon beträffande vilken det foreligger en sådan situation som anges i § 4 är ur stånd att vårda sig eller sin egendom ... Förvaltare får dock inte förordnas om det är tillräckligt att god man förordnas eller att den enskilde på något annat mindre ingripande sätt får hjälp". I denne forbindelse må nævnes, at selve beskikkelsen af en god man ikke påvirker hovedmandens retlige handleevne.³⁴

3.4. Indførelse af de dobbelte ordninger, hvorefter kun en del af de handicappede fratages den retlige handleevne, er sket i bevidstheden om, at det kan føre til kolliderende retshandler.³⁵ I Norge er anført, at denne risiko i de fleste tilfælde ikke vil være noget problem. I Sverige nævnes, at gennem reglen om, at den gode man så vidt muligt skal indhente samtykke hos hovedmanden, før der disponeres, er risikoen for kolliderende retshandler formindsket, men ikke helt elimineret.³⁶

3.5. Generelt må tillige peges på muligheden for at tilsidesætte indgåede aftaler, selv om den retlige handleevne ikke er frataget vedkommende. Ifølge værgemålslovens § 46 er en aftale "ikke bindende, hvis det må antages, at den er indgået af en person, der på grund af sindssygdom, herunder svær demens, hæmmet psykisk udvikling, forbigående sindsforvirring eller lignende tilstand, manglede evnen til at handle fornuftmæssigt".³⁷ En tilsvarende grundsætning opstilles i norsk ret.³⁸ I Sverige er i 1991 gennemført en særlig "Lag om verkan av avtal, som slutits under påverkan av en psykisk störning"³⁹ som afløsning for en tidligere lov fra 1924.

3.6. Erfaringer fra de lande, der har gennemført alternativer til umyndiggørelse m.v., er, at retlig handleevnefratagelse kun sker i begrænset omfang. Der er norske udsagn om, at der er sket en stærk forøgelse af antallet

³³ Ot.prp. nr. 45 (1989-90) s. 19.

³⁴ SOU 1986:50 s. 74.

³⁵ Værgemålsbetænkningen s. 246-47 med henvisninger.

³⁶ Prop. 1987/88:134 s. 142.

³⁷ Værgemålsbetænkningen s.340-45.

³⁸ Ot.prp nr. 45 (1989-90) s. 8-9.

³⁹ Prop 1990/91:194 s. 12.

af hjælpeverger, der anvendes langt oftere end umyndiggørelse. I Finland og Sverige er antallet af umyndiggørelser faldet drastisk, se tallene ovenfor under pkt. 2.3.

4. Et økonomisk behovskriterium

4.1. Under overvejelser om, hvor mange der skal under værgemål, er der forskellige muligheder. Mest vidtrækkende ville være at forpligte myndighederne til altid at udpege en legal repræsentant for svært demente og andre handicappede, som opfylder det medicinsk-retlige kriterium, beskrevet ovenfor under pkt. 2.2. Konsekvensen ville være, at der skulle gennemføres en proces med henblik på at udpege en værge, umiddelbart før psykisk handicappede nåede myndighedsalderen, og så snart en sygdom eller tilstand med vidtrækkende mentale virkninger blev diagnosticeret. Det ville på en måde være logisk, at der i alle tilfælde, hvor en person var ude af stand til at varetage sine anliggender, blev udpeget en repræsentant til at tage stilling til de problemer, der måtte opstå i fremtiden. I de nordiske lande, hvor lovgivningen har været til revision fornylig, er dette af mange grunde blevet anset for en alt for omfattende og vidtrækkende løsning på problemet. En gennemgang af tallene, omtalt ovenfor under pkt. 2.1.5 og 2.3, viser, at dette ville betyde en markant aktivitetsforøgelse og i det mindste i Danmark indebære en mangedobling af antallet af værgemål. Dette er ikke fundet hensigtsmæssigt for de pågældende, for de pårørende og for samfundet.

4.2. I nordiske lovgivninger er derfor indført et behovskriterium. Efter den danske lovs § 5 kan værgemål iværksættes, "hvis der er behov for det". Kriteriet i den norske § 90 a for hjælpeværgemål er "ved behov" og ifølge den svenske regel i kap. 11, § 4, 1. pkt., om god man er det "om det behövs".

Retsstillingen er herefter, at der kun iværksættes værgemål, hvis der i de konkrete tilfælde er et aktuelt behov herfor. Som de lave aktuelle værgemålstal viser, må der i de fleste tilfælde være andre, som træffer beslutninger uden at have nogen formel status. I almindelighed er det sikkert nære familiemedlemmer, som myndigheder og institutioner har tillid til, der tager initiativer, herunder fordi der ikke er opstået juridiske problemer, som kræver en formel legitimation. Familien bistår med at administrere indeståender i pengeinstitutter og andre værdier, med at betale regninger og med kontakten med myndighederne. Hvis den pågældende har ophold på institution, vil personalet i en vis udstrækning træffe beslutninger om praktiske problemer. På denne måde tages der stilling til dagligdagens spørgsmål.

Denne hensigtsmæssige, men uformelle måde at behandle problemerne på kan give anledning til retssikkerhedsovervejelser. I nogle sager kan det være tvivlsomt, om nærståendes beslutninger bliver truffet ud fra, hvad der er bedst for den pågældende. Familiens retsstilling i forhold til offentlige myndigheder kan også være et problem. Uden en formel beskikkelse kan det på grund af tavshedspligtreglerne være vanskeligt at få informationer, f.eks. fra institutioner og læger, ligesom pårørende uden et papir ikke har partsstatus og -beføjelser under forhandlinger med myndighederne.⁴⁰

4.3. I de gengivne nordiske lovregler er der ingen nærmere afgrænsning eller beskrivelse af, hvornår der foreligger behov for værgemål. Derimod findes fortolkningsbidrag i forarbejderne.

4.3.1. Det var det danske udvalgs opfattelse, at hvis der er nær familie, særlig en ægtefælle, men også børn eller forældre, skal der i almindelighed være andre grunde end manglende evne til at varetage egne anliggender, før der skal udpeges en værge. Hvis der er tvivl, om familien handler under varetagelse af den pågældendes interesser, hvis der er uenighed blandt familiemedlemmer, eller hvis der er problemer i samarbejdet mellem dem og myndighederne, kan dette skabe behov for et værgemål. Er der ikke slægtninge eller ingen kontakt med familiemedlemmer, kan det også være nødvendigt at finde en anden til at varetage den gamle eller svages interesser. Ifølge den danske betænkning kan sådanne overvejelser føre til, at der udpeges værge i flere tilfælde end i dag.⁴¹

For så vidt angår økonomiske spørgsmål har det været den danske vurdering, at behov kun eksisterer, hvis den pågældende har en formue af en vis størrelse. Som en grov tommelfingerregel skal der ifølge betænkningen være bruttoaktiver på 50.000 - 75.000 kr, før der normalt er grundlag for et økonomisk værgemål med henblik på formueforvaltning.⁴² Folketingets Retsudvalg understregede, at der også ved mindre formuer kan iværksættes værgemål vedrørende økonomiske forhold. Som eksempler herpå nævnes bl.a. tilfælde, hvor formuens sammensætning skaber behov for værgemål, hvor der er gæld, eller hvor familiemedlemmer eller andre, som bistår den svage, ikke kan antages at disponere i det pågældendes interesser. Det var retsudvalgets opfattelse, at betænkningens tommelfingerregel ikke skal medføre for stor tilbageholdenhed med at iværksætte værgemål, heller ikke ved mindre formuer. Behovet kan også skyldes en stor indtægt, men det kan være, at

⁴⁰ Værgemålsbetænkningen s. 133-34.

⁴¹ Værgemålsbetænkningen s. 135-36.

⁴² Værgemålsbetænkningen s. 135-36.

problemerne der kan løses gennem andre regler, f.eks. om administrationen af offentlige pensioner.

Det danske udvalg tilkendegav, at man i nogen udstrækning ønskede den gældende praksis videreført, f.eks. at de psykisk udviklingshæmmede kun får en værge, hvis der er en aktuell anledning hertil. Udvalget var sig bevidst, at dette betød, at det blev overladt til familien og institutionspersonale uden kontrol fra det offentlige at bestyre formuer og indtægter af nogen størrelse. I en sammenfatning anførtes, at udvalget ikke i lovteksten havde kunnet beskrive det nærmere, end at der skal være et behov. Det må overlades til praksis at udfylde kriteriet. Udvalget havde følt det som sin opgave at udforme smidige værgemålsordninger, der kan tilpasses fremtidens syn på samfundets svage.⁴³

4.3.2. I den norsk rundskriv om lovændringerne i 1990 anføres, at det er vanskeligt at give detaljerede retningslinjer for, hvornår der er behov for hjælpeverge. Dog vil der forholdsvis hurtigt foreligger et behov, når det drejer sig om formuer af en vis størrelse, og beløb på 50.000–100.000 nævnes. Behov kan også foreligge, når klienten har stor gæld. Udover sådan økonomisk forvaltning kan behov for hjælpeverge bl.a. være aktuelt i forbindelse med spørgsmål om bopæl efter flytning fra institution, ved dispositioner over egen bolig, ved optræden i retssager og under skifte samt for at varetage vedkommendes interesser over for offentlige myndigheder, f.eks. ved klage.

4.3.3. Også i bemærkningerne til det finske lovforslag fra 1992 er anført, at i mange tilfælde kan nære pårørendes støtte hjælpe vedkommende, så det ikke bliver aktuelt at udpege en interessebevakere.

5. Det mindste middels princip

Endnu en tendens i nyere lovgivning betegnes i dansk ret som det mindste middels princip. Det kan også beskrives som individuelle, skræddersyede løsninger.

5.1. I den danske værgemålslov § 8, stk. 1, er foreskrevet, at værgemålsafgørelser "skal afpasses efter den pågældendes behov og må ikke være mere omfattende end nødvendigt. Der kan ikke ske fratagelse af handleevne efter § 6, hvis den pågældendes interesser i tilstrækkeligt omfang kan tilgodeses ved et værgemål efter § 5". I stk. 2 er det foreskrevet, at "er tilstanden midlertidig, eller der af andre grunde særlig anledning hertil, kan værgemål

⁴³ Værgemålsbetænkningen s. 136-37 og 143.

tidsbegrænses". Baggrunden for § 8 er bl.a., at det i § 5, stk. 3, 1. pkt., bestemmes, at "værgemål kan begrænses til at angå økonomiske forhold, herunder bestemte aktiver eller anliggender". Derimod kan den retlige handling ikke begrænses til at angå bestemte aktiver eller anliggender, jf. § 6, stk. 1, 2. pkt.

5.2. På tilsvarende måde bestemmes i det finske lovforslag fra 1992 § 8, stk. 3, at "ett förordnande till intressebevakare kan begränsas till en viss rättshandling, ett vist ärende eller viss egendom". Ifølge § 13, stk. 1, er tidsbegrænsning mulig. I § 16, stk. 2, bestemmes, at "en persons handlingsbehörighet får inte begränsas om hans intressen i tillräcklig mån kan tryggas genom att en i 8 § avsedd intressebevakare förordnas till stöd för honom". På tilsvarende måde bestemmes i § 16, stk. 3, 1. pkt., at "begränsning av handlingsbehörigheten skall anpassas til den enskildes behov av skydd".

5.3. I den svenske lov kap. 11, § 7, stk. 2, anføres, at "förvaltaruppdraget skall anpassas til den enskildes behov i varje särskilt fall ock får begränsas till att avse viss egendom eller angelägenhet eller egendom överstigande ett visst värde". Det er forudsat at god mans forhold kan begrænses til at angå bestemt ejendom eller anliggende, selv om det ikke fremgår direkte af lovteksten.⁴⁴

6. Vedvarende fuldmagter

6.1. "Continuing powers of attorney" er et velkendt begreb, og der er lovgivet herom.⁴⁵ Det er fuldmagter, hvorefter den befuldmægtigede kan handle, også efter at fuldmagtsgiveren har mistet evnen til at handle fornuftmæssigt. Sådanne fuldmagter benyttes antagelig i et vist omfang, i hvert fald i Danmark, men området er ikke særligt beskrevet eller analyseret i nordisk ret. I mangel af specialregler må almindelige fuldmagtsregler gælde, i det omfang de er anvendelige, i Danmark særlig aftalelovens § 10, § 22 og § 24. Udstederen skal være habil på udstedelsestidspunktet, og der kan sættes grænser for fuldmægtigens beføjelser. Generalfuldmagter kan ikke gøres uigenkaldelige, og de undergives undertiden en vis indskrænkende fortolkning.⁴⁶

⁴⁴ Prop 1987/88:124 s. 164.

⁴⁵ Se den engelske "The Enduring Powers of Attorneys Act", 1985.

⁴⁶ Værgemålsbetænkningen s. 58-60 med henvisninger i note 24-30.

Brugen af fuldmagter blev strejft af det danske udvalg. Udstedelse af fuldmagter, evt. af generel karakter, kunne være et muligt alternativ til værgemål.⁴⁷ Med en fuldmagt tilkendegiver den gamle eller svage, hvorledes der skal forholdes, når vedkommende ikke selv kan varetage sine anliggender, og bestemmer navnlig, hvem der skal tage sig af opståede spørgsmål. Dermed bliver det også en person, som nyder fuldmagtgiverens tillid.⁴⁸

6.2. I de engelske og skotske rapporter fra 1995 er der udførlige overvejelser om videreførelse af ordningen med vedvarende fuldmagter. En sammenfatning af tankerne herfra vil være, at fuldmagten skal være skriftlig. En advokat eller en anden med særlige kvalifikationer skal efter en samtale med vedkommende bekræfte, at denne ved underskrivelsen forstod indholdet og virkningerne. Fuldmagten skal kunne udstrækkes til personlige forhold og helbredsspørgsmål. Dokumentet skal indføres i et register. Der skal være en mulighed for at begrænse, udvide og tilsidesætte fuldmagten. Endvidere skal der være adgang til at kræve regnskab fra fuldmægtigen, ligesom der skal kunne iværksættes andre kontrolforanstaltninger.

7. Personlige værgemål

7.1. Den danske værgemålslov og navnlig forarbejderne går langt ind på spørgsmålet om værgens rolle ved personlige spørgsmål. Der har tillige været en ganske omfattende offentlig debat, f.eks. om i hvilket omfang en værger skal samtykke ved anbringelse på plejehjem og ved lægebehandling, se om sidstnævnte spørgsmål nedenfor under pkt. 8. I værgemålslovens § 5, stk. 3, 2. pkt., bestemmes, at "værgemålet kan begrænses til at angå personlige spørgsmål, herunder bestemte personlige anliggender". Det er således ikke nødvendigt, som tilfældet er i dag, at foretage et formueretligt indgreb, og i tilslutning hertil bestemme, at foranstaltningen kan omfatte personlige spørgsmål.

Ved danske personlige værgemål overtager værgen den retlige kompetence til at drage omsorg for vedkommende. Der beskikkes en beslutningstager, som kan træffe bestemmelse om eller tilslutte sig bestemte vigtigere foranstaltninger af personlig karakter. Det centrale er, at værgen kan afgøre, hvad den pågældende skal beskæftige sig med og vedkommendes opholdssted, herunder om det skal være på plejehjem eller anden institu-

⁴⁷ Synspunktet har fået tilslutning i en nyere landsretsdom, Ugeskrift for Retsvæsen 1994.581 0.

⁴⁸ Værgemålsbetænkningen s. 126 og 136.

tion. Adgangen er dog ikke ubegrænset, idet værgerne f.eks. ikke kan beslutte tvangsindlæggelse på en psykiatrisk hospitalsafdeling. Uden for psykiatrilovens område er retsstillingen usikker, men det må antages, at en værger ikke kan gennemføre en anbringelse mod den pågældendes tilkendegivelse i ord eller handling herom, se nærmere om magtanvendelse nedenfor under pkt. 9.

Også for så vidt angår personlige spørgsmål har behovsanalysen været vanskelig. Ofte kan der ikke ventes en bedring i den pågældendes tilstand, og denne kan leve alene. En udpeget værger vil sjældent bo sammen med den svage. I mange tilfælde vil en værger udpeget blandt familiemedlemmer finde det naturligt at have daglig eller ugentlig kontakt, men måske er det kun muligt gennem telefonsamtaler. Andre værger vil være venner eller personer uden forudgående kontakt med den pågældende. En advokat, en revisor eller en socialmedarbejder vil ikke finde hyppig personlig kontakt naturlig. Samtidig må fordelene ved at have en værger med beføjelser i personlige anliggender ikke overvurderes. Det understreges, at værgens opgaver er juridiske. Måske er det ikke altid nødvendigt at udpege en værger til at træffe beslutning om institutionsanbringelse.⁴⁹

Det danske udvalg fandt anledning til som et sidste led i overvejelserne at fremhæve, at behovet for en personlig værger i vidt omfang styres af forhold, der ligger uden for værgemålsloven. Det beror i høj grad på f.eks. social- og sundhedslovgivningen i bred forstand, fagministeriernes syn herpå samt myndigheders og institutioners administration heraf, i hvilket omfang man vil formalisere beslutningerne og stille samtykkekrav, herunder af formel karakter.⁵⁰

7.2. I bemærkningerne til det finske lovforslag fra 1992 anføres, at personlige spørgsmål er "bristfälligt reglerad". Ifølge forslaget § 26, stk. 2, kan domstolen beslutte, at interessebevakeren har "rätt att företräda huvudmannen också i frågor som gäller huvudmannens person, om denne inte kan förstå innebörden av frågan. Interessebevakeren har dock inte rätt att med stöd av ett sådant förordnande företräda huvudmannen i ett ärende, varom annat stadgats eller som förutsätter sådan speciell sakkunskap som interessebevakeren saknar".

7.3. I den norske rundskriv er anført, at hjælpevergens primære funktion er at være økonomisk forvalter og retlig stedfortræder. En vis udbygning af hjælpevergeordningen kan ikke erstatte det almindelige sociale støtteappa-

⁴⁹ Værgemålsbetænkningen s. 137–43.

⁵⁰ Værgemålsbetænkningen s. 142–43.

rat. Det vil være familie, institutionspersonale og ansatte i sundheds- og socialsektoren m.v., som primært må bistå med de mere daglige og enkle gøremål. For at varetage mere personlige behov og interesser kan det om nødvendigt overvejes at oprette en støttekontakt, evt. ved siden af en hjælpeverge.

7.4. Ifølge den svenske lov kap. 11, § 4 og § 7, kan förvaltaren og den gode man få til opgave at sørge for hovedmandens person. I bemærkningerne fremhæves, at i hvilket omfang en legal repræsentant skal beskæftige sig med personlige forhold, vil ud over hvervets omfang afhænge af de konkrete omstændigheder. Hvis hovedmanden har en ægtefælle eller andre pårørende, er det naturligt, at disse i første omgang tager vare på den pågældende. Det er således ikke meningen, at den gode man eller förvaltaren skal fratage de pårørende sådanne opgaver, som disse vil og hensigtsmæssigt kan tage sig af. På tilsvarende måde vil den gode mans eller förvaltarens opgaver være mindre omfattende i tilfælde, hvor hovedmanden er anbragt på en institution. Har hovedmanden en kontaktperson, udpeget efter socialtjeneste- eller omsorgsloven, påhviler det i første række denne at varetage hovedmandens personlige interesser. Den gode man eller förvalteren bør i sådanne tilfælde med kontaktpersonen diskutere, hvilke foranstaltninger der skal foretages for hovedmandens regning.⁵¹

I en nyere svensk teoretisk fremstilling er anført, at det kan indgå i den gode man's og forvalteres opgaver at sørge for hovedmandens person, men at det hverken af lovteksten eller forarbejderne klart fremgår, hvad dette indebærer. Beføjelserne vedrørende anliggender af rent personlig art anses ikke være lige så langtrækkende og klart fastlagte, som forældremyndighedens indehavers ret og pligt til at træffe bestemmelser om barnet.⁵²

8. Særligt om lægebehandling

8.1. Det danske udvalg rejste spørgsmålet, om det er hensigtsmæssigt, at værgesamtykke skal indhentes i alle situationer, hvor varigt inhabile underkastes lægebehandling. Sådant samtykke til lægelige indgreb eller medicinordning vil oftest være en illusion. Værgens rolle vil være at godkende og dermed legitimere en i forvejen truffet beslutning, taget af fagfolk, og en utilsigtet konsekvens kunne være, at det professionelle ansvar hos lægen

⁵¹ Prop 1987/88:124 s. 188.

⁵² Elisabeth Rynning: Samtykke till medicinsk vård och behandling, 1994, s 299 og 301.

ville forflygtiges, samt at ansvarforholdene i relation til f.eks. lægeloven blev udvisket. Videre anføres, at en voksen, der er permanent handicappet, måske skal kunne modtage medicinsk behandling uden formelt samtykke, hvis nærtstående og lægen er enige om, at behandling er nødvendig. For en værge kan det være næsten umuligt at afslå en behandling, som lægen, nære pårørende eller personer i daglig kontakt med den pågældende er enige om.⁵³

I lovforslaget tilsluttede Justitsministeriet sig disse synspunkter og tilkendegav, at spørgsmålet om hvorvidt der stilles krav om en værges medvirken til at træffe beslutning om behandling ved læger, tandlæger m.v. ikke kan afklares ved værgemålsloven. Såfremt der findes behov for en nærmere regulering, må det ske i sundhedslovgivningen.

I et forslag til lov om patientrettigheder, som det danske sundhedsministerium har sendt til høring i december 1995, og som ventes fremsat i Folketinget i foråret 1996, er der taget stilling til spørgsmålet. I udkastets afsnit om information § 5 bestemmes, at "for midlertidigt og varigt inhabile patienter udøver de nærmeste pårørende retten til at få information efter § 3. I de tilfælde, hvor den inhabile er under værgemål, der omfatter personlige forhold, herunder helbredsforhold, efter værgemålslovens § 5, udøver værge dog retten til at få information". I lovudkastets afsnit om selvbestemmelsesret § 11 med nr. 3 er bestemt, at "uden samtykke fra patienten kan en sundhedsperson indlede eller fortsætte en behandling,... når en patient, der er varigt inhabil, ingen nærmeste pårørende eller værge har til at varetage selvbestemmelsesretten".

8.2. I en nyere svensk fremstilling anføres bl.a., at medicinske behandlinger er af en sådan art, at en selvstændig beslutningsadgang for förvalteren efter forfatterens mening ikke kan anses at foreligge i sådanne forhold, særligt på baggrund af RF:s krav om lovstøtte til indskrænkninger i beskyttelsen mod kropslige indgreb som fastlægges i RF 2:6.⁵⁴

9. Magtanvendelse

9.1. Som anført ovenfor under pkt. 7.1 må det antages, at en personlig umyndiggørelse efter de gældende danske regler ikke indebærer, at værge har hjemmel til at overvinde modstand med hensyn til personlige spørgs-

⁵³ Værgemålsbetænkningen s. 139.

⁵⁴ Elisabeth Rynning: Samtykke till medicinsk vård og behandling, 1992, s. 301.

mål, som de personer, der er i stand til på en eller anden måde at tilkendegive en holdning, giver udtryk for.

Spørgsmålet om retsstillingen, hvis den, der er under personligt værgemål, verbalt eller på anden måde tilkendegiver modstand over for en påtænkt ændring af forholdene, f.eks. mod at komme på plejehjem, gav anledning til særlige drøftelser i myndighedslovsudvalget. Et enkelt medlem fandt, at der burde indføres en regel i loven om rådighedsfratagelse vedrørende personlige forhold.⁵⁵ Flertallet fandt ikke, at en sådan regel burde gennemføres, hvilket fik tilslutning fra Justitsministeriet. Fratagelse af rådighed over personlige forhold adskiller på væsentlige punkter fra retlig handleevnefratagelse om økonomiske forhold, se herom ovenfor under pkt. 3. På det personlige område vil en fratagelse ikke have lovregulerede retsvirkninger i forhold til en medkontrahent. Fratagelsen vil give værgeren en fuldmagt til over for myndighederne at anmode om bistand til gennemtvungelse af beslutninger. En regel herom ville være i strid med regler på andre retsområder, hvor også inhabile tillægges selvbestemmelses- og rådighedsret, så langt deres evner rækker. Særlig vægt har det haft under overvejelserne, at værgens samtykke ikke er fundet tilstrækkelig til at legitimere tvangsindgreb i de tilfælde, hvor lovgivningsmagten i Danmark har taget stilling til problemet, nemlig vedrørende indlæggelse på psykiatrisk hospitalsafdeling. Yderligere taler en række retssikkerhedsmæssige overvejelser imod en adgang for værgeren til at træffe afgørelser, som den, der er under værgemål, modsætter sig. Således vil en værges beslutning om anvendelse af tvang eller andre fysiske foranstaltninger formentlig være omfattet af Den Europæiske Menneskerettighedskonventions art. 5, stk. 1, med litra e, hvorefter ingen må berøves friheden, undtagen bl.a. ved lovlig frihedsberøvelse af personer, der er sindssyge. Af art. 5, stk. 4, følger, at frihedsberøvelse skal kunne prøves af en uafhængig domstol efter den pågældendes anmodning. Derfor må det antages, at der ikke er mulighed for at gennemtvunge værgens beslutning over for den, der er under værgemål, uden at der gives denne adgang til domstolsprøvelse.⁵⁶

Justitsministeriet tilsluttede sig i lovforslaget, at de nævnte problemer må overvejes i forhold til den offentligtretlige regulering på de områder inden for social- og sundhedslovgivningen, hvor der kan være behov for tvang, og hvor der i forvejen findes visse regler om tvang, herunder bl.a. om mangtanvendelse i forbindelse med ophold på sociale institutioner.

⁵⁵ Værgemålslovudkastets § 6 a, se Værgemålsbetænkningen s. 23 og 122.

⁵⁶ Værgemålsbetænkningen s. 119–21.

9.2. I det finske lovforslags bemærkninger anføres, at "interessebevakning" i spørgsmål, som angår nogens person, indebærer et stort indgreb i den pågældendes frihed. Retten til at repræsentere vedkommende kan kun gælde ved sådanne spørgsmål, hvis betydning denne ikke forstår. Interessebevakeren kan f.eks. ikke give samtykke til plejehjemsanbringelse. Hvis den pågældende modsætter sig et sådant skridt, har interessebevakerens mening ingen betydning, idet afgørelse må træffes med støtte i anden lovgivning.

9.3. I en nyere svensk fremstilling er anført, at nogen adgang til at foranstalte indsatser mod den enkeltes vilje ikke foreligger. Det er således fremhævet i omsorgslovens forarbejder, at förvalteren ikke har noget middel til at påtvinge myndlingen sin opfattelse vedrørende foranstaltninger efter loven.⁵⁷

9.4. Som slutbemærkningerne under pkt. 9.1. antyder, er det et vigtigt spørgsmål, om der er behov for en offentligretlig regulering på området. Dette kunne være emnet for en særskilt drøftelse og skal derfor ikke behandles her, også fordi en analyse og retssammenligning ville sprænge denne rapports rammer.

10. Diskussionsoplæg

Med de meget forskellige stadier, hvorpå lovrevisionerne i de nordiske lande befinder sig, er det svært at opstille teser og forslag til lovændringer. Navnlig for en dansk, der har medvirket ved den nyligt gennemførte, men endnu ikke ikrafttrådte værgemålslov, er det vanskeligt at foreslå andet og mere end det, udvalget nåede til, og Folketinget har vedtaget. I Sverige er det muligt, at der endnu ikke indhøstet tilstrækkelige erfaringer med reformen eller foretaget sådanne analyser, at der er basis for ændringsforslag. Dette betyder ikke, at en debat vil være uden værdi. Den vil være nyttig for de lande, der står midt i eller umiddelbart foran et arbejde med ny lovgivning på området. For andre vil det være udbytterigt at drøfte baggrunden for de nye ændringer og ikke mindst hvordan reglerne bliver eller kan tænkes anvendt i praksis.

På denne baggrund foreslås følgende spørgsmål inddraget i debatten:

10.1. Hvilke erfaringer er der med legale repræsentationsordninger uden fratagelse af den retlige handleevne? I hvilket omfang anvendes de? Er der

⁵⁷ Elisabeth Rynning: Samtykke till medicinsk vård och behandling, 1994, s. 301.

opstået problemer, f.eks. med kolliderende retshandler, fordi både personen under værgemål og værgeren har disponeret inden for samme område?

10.2. I hvilket omfang er det muligt at iværksætte individuelle, målrettede og dermed skræddersyede løsninger? Hvilke eksempler på typeordninger kendes der?

10.3. Hvordan anvendes det økonomiske behovskriterium i praksis? Hvilke forhold fører til, at væremål er nødvendige eller kan undværes? Hvor går grænserne, og hvad er alternativerne?

10.4. Bruges vedvarende fuldmagter som alternativ til værgemål? Bør der lovgives herom?

10.5. Hvorledes vurderes behovet for værgemål om personlige spørgsmål?

10.6. Hvor langt rækker den personlige værgers beføjelser, herunder med henblik på institutionsanbringelse?

10.7. Skal der lovgives om lægebehandling af inhabile voksne og i givet fald hvorledes?

10.8. Hvad skal gælde om magtanvendelse over for senil demente og andre svage grupper?